

Coşkun ERBAŞ

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Onursal Başkanı

4958 Sayılı Kanunla Değişiklikten Sonra, 506 Sayılı Yasanın 24. ve 69. Maddelerine Göre, Ana ve Babaya Hem Ölüm Aylığı ve Hem De Geliri Bağlanabilir Mi?

Ana-babaya ölüm geliri ve ölüm aylığı bağlanması, “sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi çalışmaması ve buralardan her ne ad altında olursa olsun gelir veya aylık almaması” koşuluna bağlanmıştır.

06.08.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4958 sayılı Kanun'un 35. maddesiyle, 506 sayılı Yasa'nın 24. ve 69. maddelerinin birinci fıkralarında yer alan, “geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen” ibaresi çıkartılarak, bu koşul, “... Sosyal Güvenlik Kurumlarına tabi çalışmayan, buralardan her ne ad altında olursa olsun gelir veya aylık almayan” şeklinde değiştirilmiştir¹. Şimdi bu yeni düzenleme karşısında, aynı zararlandırıcı sigorta olayı sonucu, Kurum tarafından hak sahibi ana ve babaya, (aynı anda) bağlanması gereken ölüm geliri ve ölüm aylıklarından, ölüm gelirinun daha önceki bir tarihte bağlanması durumunda; sonradan bağlanan ölüm aylığının, bağlanan ölüm gelirinun başlangıç tarihinin, ölüm aylığının bağlanmasından önce olması nedeniyle, ikincil olarak

ayrıca ölüm aylığı bağlanıp bağlanamayacağı konusu, çözüm bekleyen hukuksal bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Gerçekten de bu konuda henüz Yargıtay'dan geçen bir karara rastlamış değiliz.

Öte yandan, 24. ve 69. maddelerde yapılan bu değişiklik üzerine, Kurum'un bu konu ile ilgili olarak çıkardığı genelgeye² göre de; değişikliğin yürürlüğe girdiği 06.08.2003 tarihinden sonra ölen sigortalıların anne ve babalarına bağlanan gelir ve aylıklar, sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olarak çalışmaya başladıkları veya... sosyal güvenlik kurumlarından her ne ad altında olursa olsun gelir veya aylık almaya başladıkları tarihi takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilmesi öngörülmektedir³. Ana-babaya ölüm geliri ve ölüm aylığı bağlanmasını gerektiren durumun belirlenmesine yönelik olarak, bir bakıma yasada öngörülen “Muhtaçlık Karinesi” olarak vasıflandırabileceğimiz yeni bir saptama biçimi, 5510 sayılı Yasa'nın 20. ve 34/d maddelerinde düzenlen-

miş olup; bu düzenlemede, (506 sayılı Yasa'dan daha da ileri olarak,) ana-babanın "... Her türlü kazanç ve irattan elde etmiş olduğu gelirin asgari ücretin net tutarından daha az olması...ve/veya aylık bağlanmamış olması..." şartı getirilmiş bulunmaktadır⁴.

Bu şekilde, yasal düzenlemelere göz attıktan sonra, uygulamadan örnek vermek gerekirse: Konu ile ilgili somut bir olayda, sigortalının, 21.08.2003 tarihinde geçirdiği iş kazası sonucu vefat etmesi üzerine, Kurum tarafından hak sahibi olan anaya 01.09.2003 tarihinden başlamak üzere ölüm aylığı bağlanmış; ayrıca 21.08.2003 tarihinden başlamak üzere de, ölüm geliri bağlanmıştır. Bağlanan aylık ve gelirler (her ikisi birden) 4 yıldan beri ödenmektedir. Ne var ki, Kurum 23.10.2007 tarihinde durumu fark ederek, 06.08.2003'de yürürlüğe giren, 4958 sayılı Kanun'la 506 sayılı Kanun'un 24. ve 69. maddelerinde yapılan değişiklik ile ölen sigortalının ana-babasına gelir ve aylık bağlanmasının ön koşulu olarak, "Bunların... Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına tabi çalışmaması ve bu kuruluşlardan her ne ad altında olursa olsun gelir veya aylık almamaları" şartının getirilmiş olduğunu; bu durumda ise, ölen sigortalının ana ve babasının birden fazla dosyadan gelir ya da aylık almasına imkân bulunmadığından söz ederek, bağlanan ölüm aylığını iptal etmiş; öte yandan yersiz olarak ödenmiş olduğunu öne sürdüğü aylıkların da istirdadı cihetine gitmiştir.

Yasa değişikliği öncesi, ana-babaya gelir ve aylık bağlanması, "geçimlerinin sigortalı tarafından sağlandığının belgelenmesi" koşuluna tabi idi.

4958 sayılı Yasa ile getirilen değişiklik öncesi, 506 sayılı Yasa'nın, 23.10.1969 gün ve 1186 sayılı Kanun'un 3. maddesiyle değişik şekline göre, 24. maddesinde yer alan ana ve babaya "gelir bağlanması" ayrıca 69. maddesinde yer alan... "aylık bağlanması" ana-babanın "geçiminin sigortalı tarafından sağlandığının belgelenmesi" koşuluna bağlanmış idi. Ancak burada, ana-baba geçimlerinin ölen sigortalı oğulları tarafından sağlandığını en azından, mahalle veya köy muhtarlarından alacakları bir yazı (ilmühaber) ile belgelemek zorunda idiler^{5,6}. Ne var ki

bu aşamada, belgeleme meselesi uygulamada bir takım tereddüt ve aksaklıklara yol açmakta olduğundan, durumun kanıtlanmasında ortaya çıkan bu belirsizlik ve duraksamalar nedeniyle, Kurum ile hak sahipleri arasında çekişmeler yaşandığı ve oluşan karşılıklı güven eksikliği sonucu, konunun yargıya taşındığı, ne var ki benzer olaylarda değişik uygulamaların ortaya çıkması ile devlete olan güvenin sarsıldığı böylece, kamu vicdanında rahatsızlıklara sebep olduğu, bilinen bir gerçektir.

"Ana-babanın muhtaçlık göstergesi" 4958 sayılı yasa değişikliği ile yasal karineye bağlanmıştır.

İşte, 4958 sayılı Yasa'nın 35. maddesiyle 506 sayılı Yasa'nın 24. ve 69. maddelerinde yapılan değişiklikler ile tam bu noktaya, "ana-babanın geçiminin sigortalı tarafından sağlandığının belgelenmesi" meselesi noktasına yeni bir düzenleme getirilerek, bu husus (muhtaçlık konusu) yasal bir karineye bağlanmıştır. Bu cümleden olarak anılan "geçimini sağlama" olgusu yasa metninden çıkartılarak onun yerine (hak sahibi olan ana-baba için sigorta olayını doğuran hadise öncesinde) Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına tabi çalışmayan veya... buralardan her ne ad altında olursa olsun gelir veya aylık almayan ana - babaya gelir ve aylık bağlanabileceği koşulu "yasal karine" olarak getirilmiştir. Nitekim "sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu kimseler" başlığını taşıyan 506 sayılı Yasanın 106/c maddesinde herhangi bir değişikliğe gidilmeyerek "geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı belgelenen ana ve babanın, anılan hak sahipliği durumu madde kapsamında aynen muhafaza edilmiş olması", bu değişikliğin yasal bir karine olduğunun kanıtıdır.

Bu bağlamda, 24. ve 69. maddelere getirilen değişikliğe konu bu yasal karine ile kanun koyucu (hak sahipleri "ana-baba" için hakkı doğuran sigorta olayı öncesinde) "Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına tabi çalışmayan ve buralardan gelir veya aylık almayan" ana-babayı muhtaç saymış ve kendilerini gelir ve aylık almaya müstahak addetmiştir. Bu hükmün mefhumu muhalifinden hareketle "hakkı doğuran

Sosyal haklardan yararlanma kişiler arasında ayırımı haklı kılabilir, akla uygun, objektif bir neden olmadıkça, sosyal hukukta ayırım oluşturabilecek hükümlere yer verilmemesi asıldır.

sigorta olayı öncesinde, Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına tabi olarak çalışan veya buralardan gelir veya aylık alan ana-babanın ise muhtaç olmadığı, dolayısı ile de geçimlerinin sigortalı tarafından karşılanmadığı” kabul edilmiştir. İşte bu durum, yasadaki değişiklik öncesi muhtarlar tarafından düzenlenmekte olan muhtaçlık (ilmuhaberi) belgesi yerine kaim yasal karine olarak var sayılmıştır.

Bu düşüncemiz, 4958 sayılı Yasa tasarısıyla ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki genel görüşmelerde, Plan Bütçe Komisyonu Raporu’nda ve Yasanın gerekçelerinde yer alan açıklamalarla da doğrulanmış bulunmaktadır. Nitekim anılan komisyon raporunda ve gerekçelerde: “506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nda, uygulamada ortaya çıkan tereddütlerin ve aksaklıkların giderilmesi amacıyla, değişiklik yapılması” doğrultusunda, tasarının değerlendirilerek, yeni bir metin oluşturulmak suretiyle yasa çalışmalarının (tasarının) tamamlandığı belirtilmiştir⁷.

Yasa koyucu “ana-babanın haklarının kısıtlanmasına” yönelik bir yaklaşım içerisinde değildir.

Her ne kadar, sosyal hukukun kişileri eşit duruma getirme işlevinden söz etmek mümkün değil ise de, sosyal haklardan yararlanma kişiler arasında ayırımı haklı kılabilir, akla uygun, objektif bir neden olmadıkça, sosyal hukukta ayırım oluşturabilecek hükümlere yer verilmemesi asıldır⁸. Nitekim 4958 sayılı Yasanın 35. maddesiyle getirilen değişikliğin, yasanın genel görüşmeleri, komisyon raporları ile genel gerekçe ve madde gerekçelerinde, ana-babanın aynı sigorta olayı nedeniyle, (hakkın doğumundan sonra) kazanılan ölüm geliri veya

ölüm aylığından yalnızca bir tanesinin verilebileceği yolunda bir öneri, açıklama veya uyarı yoktur. Diğer bir deyişle yasa koyucunun, ana-babanın haklarının kısıtlanmasına yönelik bir yaklaşım içinde bulunduğu dair herhangi bir izlenime rastlanılmış değildir.

Esasen bu anlamda, 506 sayılı Yasa’nın 92. maddesinde bir değişikliğe gidilmemiş olması karşısında, anılan 24. ve 69. maddelere böyle bir anlam yüklenemez. Aksine bir yorumun ise sosyal güvenlik ilkeleri ile bağdaştırılamayacağı açıktır. Zira 506 sayılı Yasa’nın 73/A maddesine göre iş kazası ile meslek hastalıkları sigorta kolundan ödenmiş olan primlere dayalı olarak, 23. madde ile eş ve çocuklara, 24. madde ile de ana ve babaya ölüm geliri almak hakkı doğmaktadır. Ayrıca diğer taraftan, yasanın 73/D maddesine göre ise, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından ödenen primlere dayalı olarak da 68. madde ile eş ve çocuklara, 69. madde ile de ana ve babaya ölüm aylığı almak hakkı verilmektedir. Burada sigortalı veya hak sahiplerinin her iki yardımdan da yararlanabiliyor olması, prim ödemelerinin farklı sigorta kollarından yapılmasından kaynaklanmaktadır⁹. Bu konularda herhangi bir duraksama söz konusu değildir.

Bağlanacak aylık ve gelirlerin aynı sigortalı veya hak sahibi üzerinde toplanması halinde, birleştirme hesabı 92. Maddeye göre yapılacaktır.

Bu durum çerçevesinde, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile iş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından hak kazanılan aylıklar ve gelirler birleşebilirler ise de; yasa koyucu tarafından birden ziyade sigorta kolundan gelir ve aylık almaya hak kazanılmış olması halinde, bunların hepsinden ayrı ayrı ve tam olarak aylık ve gelir bağlanması ilkesi benimsenmemiştir.

Ne var ki, bu olasılığın gerçekleşmesi halinde 92. madde ile yasadaki farklı bir çözüm getirilmiş olup, bu takdirde aylık ya da gelirlerden biri diğerini etkilemekte ve onu yok (ifna) etmektedir. Ancak bu yok ediş tümünden olmayıp, etkilenen aylığın yarısı bakımındandır¹⁰. Bu yaklaşım ile yasa koyucu, 73. madde kapsamında, ayrı sigorta kollarından ödenen primlerin zayi olmaması açısından, hak kayıplarının

makul bir seviyeye çekilmesi suretiyle, gelir ve aylıkları 92. maddeye göre birleştirerek, bunları teke indirgemıştır. Şu halde, sonuçta hak sahiplerine yapılacak ödemeler, gelir ve aylık olarak iki ayrı dosyadan değil (teke indirgenerek birleştirilen) tek dosya üzerinden yapılacağından; artık hak sahiplerinin hem iş kazası sigorta kolundan ölüm geliri, hem de ölüm sigortası kolundan ölüm aylığı aldıklarından söz etmek olası değildir. Ortada 92. maddeye göre yapılandırılan tek dosya üzerinden yapılacak bir tek ödeme vardır.

O nedenle, değişik sigorta türlerinden bağlanacak aylık ve gelirlerin aynı sigortalı veya hak sahibi üzerinde toplanması halinde, buradaki gelir ve aylığın birleşme hesabının 92. maddeye göre yapılması gereği, yasanın uyulması zorunlu olan, amir hükümlerindedir. Buna göre; iş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından bağlanacak gelir ile malullük, yaşlılık, ölüm si-

ölüm aylığı için ayrı dosyalardan tam ödeme yapılması, yasaya aykırı olup, bu durumda kendisine ödeme yapılan hak sahibine atfedilecek herhangi bir kusur yoktur. Burada, olay tamamen Kurum'un kendi hatalı işleminden kaynaklandığı açıktır.

Ne var ki, Kurumun bir işlem hatası ile hak sahibine yasa dışı olarak ödediği fazla geliri yasal düzeyine indirmeye hakkı bulunduğu da kuşkusuzdur.

Gerçekten de, örnekte olduğu gibi, kurumun yüksek olan ölüm gelirin e ait dosya üzerinden işlem yaparak, eksik olan ölüm aylığının yarısını buna ilave etmek suretiyle tek dosyadan ödeme yapması gerekirken, ölüm aylığını tam olarak ödemesi sonucu, hakkı olmayan bir aylık farkının alınmış olması, onu alan bakımından, hukuksal açıdan haksız bir kazanç oluşturmaktadır. Bu fazlalığın Kuruma geri verilmesi zorunluluğu vardır.

Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile iş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından hak kazanılan aylıklar ve gelirler birleşebilirler ise de; yasa koyucu tarafından birden ziyade sigorta kolundan gelir ve aylık almaya hak kazanılmış olması halinde, bunların hepsinden ayrı ayrı ve tam olarak aylık ve gelir bağlanması ilkesi benimsenmemiştir.

gortalarından bağlanacak aylık, birleştiği takdirde, 92. madde uyarınca bunlardan yüksek olanın tamamı eksik olanın da yarısı bağlanacaktır¹¹.

Burada önemli olan husus, yukarıda da vurgulandığı üzere, sigortalıya veya hak sahibine her iki sigorta kolundan ayrı ayrı tahsis dosyası açılmayacağıdır. Yüksek olan gelir veya aylığa ilişkin olarak tek dosya düzenlenerek, eksik olan gelir veya aylığın yarısı yüksek getirisi olan dosyaya eklenerek bir dosya üzerinden ödeme yapılacaktır¹².

Kurum'un bir işlem hatası ile hak sahibine, yasa kapsamı dışında ödediği fazla geliri, yasal düzeyine indirmeye hakkı vardır.

Örnekte olduğu gibi, Kurum tarafından 92. madde göz ardı edilerek, hakkı doğuran aynı sigorta olayı nedeniyle, ölüm geliri için ayrı,

Ancak, haksız olarak bir şeyden yararlanan kimsenin onun geri verilmesi zamanında elinden çıktığını kanıtladığı ve kötü niyetli bulunmadığı durumlarda, onu geri vermek zorunluluğunun kalkacağı, Borçlar Kanunu'nun 63. maddesi gereği olarak, hukukça kabul edilmiş gerçeklerdendir. Bu gibilerin sosyal konumu itibarıyla, günü gününe ve kıtı kıtına geçinen kimselerden olmaları nedeniyle, kural olarak iktisap ettikleri aylığı ve geliri tüketmiş sayılacakları, Yargıtay'ın yerleşmiş görüşlerindedir^{13,14}.

Sosyal güvenlik kuruluşu olarak anayasal işlevini sürdüren Kurum'un kendi kusuru ile yaptığı yanlış işlemlerin yükünü sigortalının sırtına yüklemesi m. K. 2'De yer alan iyi niyet kuralları ile de bağdaştırılamaz.

Burada, hak sahibinin kötü niyeti saptanmadığı gibi, aksi de iddia ve ispat edilmiş

olmadığı gözetildiğinde; bir sosyal güvenlik kuruluşu olarak anayasal işlevini sürdüren Kurum'un kendi kusuru ile yaptığı yanlış işlemlerin yükünü sigortalının sırtına yüklemesi, ödediği fazla aylıkları onun sınırlı gelirinden keserek, bugünkü ağır yaşam koşullarında onu acze düşürmesi, en azından M.K. 2'de yer alan iyi niyet kuralları ile de bağdaştırılamayacağı Yargıtay'ca da kabul görmektedir¹⁵.

Açıklanan nedenlerle, 4958 sayılı Yasa'nın 35. maddesiyle değişik, 506 sayılı Yasa'nın 24. maddesinde yer alan "ana-babaya ölüm geliri bağlanması ile 69. maddesinde yer alan ölüm aylığı bağlanması hususlarının, aynı hak sahibi üzerinde birleşmesi durumunda, bağlanan ölüm geliri ile ölüm aylığının, 506 sayılı Yasa'nın 92. maddesi uyarınca tek dosyada birleştirilerek, bu aylık ve gelirlerden yüksek olanın tümü, eksik olanın da yarısının bağlanması; yasaya, hukuka ve adalete uygun olacaktır. Bu durumda hak sahibi ana-babanın iki ayrı sigorta kolundan iki ayrı dosyadan iki ayrı aylık aldığından söz edilemez.

DİPNOTLAR

- 1 Akçakaya, Sosyal Güvenlik Mevzuatı, Sahife 31, 64.
- 2 Ali Güzel-Ali Rıza Okur, Sosyal Güvenlik Hukuku 9. Bası, Sahife 241. dipnot: (143a) 8.8.2003 T. ve 12-12 Ek.
- 3 Ali Güzel-Ali Rıza Okur, Sosyal Güvenlik Hukuku 9. Bası, Sahife 241.
- 4 Aslanköylü, Karşılaştırmalı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 2. Bası, Sahife 126, 218.
- 5 Tunçomağ, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, 5. Bası, Sahife 375.
- 6 Ali Güzel-Ali Rıza Okur, Sosyal Güvenlik Hukuku, 9. bası Sahife 241.
- 7 4958 sayılı Yasa'nın Gerekçesi ve Plan Bütçe Komisyon Raporu.
- 8 Caniklioğlu, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı, Sahife 652.
- 9 Levent Akın, Sosyal Güvenlik Hukukunda Bağımlı Çalışanların Maluliyeti, Sahife 389.
- 10 Çenberci, Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi 1977, Sahife 728.
- 11 Günay, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Sahife 611.
- 12 Aslanköylü, Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu, Cilt 2, Sahife 1954.
- 13 Yrg. 10 H.D. 27.09.1983/3724 E. ve 4499 K.; Çakmak, Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu 2004 Bası, 2. Cilt, Sahife 2479.

14 Yrg. 21 H.D. 09.04.2001/2507 E. ve 2708 K. Araslı, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar 2. Cilt, Sahife 1253.

15 Yrg. 10 H.D. 22.12.1978 T., 8207 E ve 10310 K. Aslanköylü, a.g.e. 2. Bası, Sahife 1958-1959.